

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

NGWANAITSEELE 2016

MEMORANTAMO

MADUO: 80

Memorantamo o, o na le ditsebe di le 16.

KAROLO YA A: POKO**MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae****POTSO 1: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 10 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

NGWANAKA, O TSETSWE – GK Setou

- Mmoki o kgala ngwana yo a mmelegeng mo khumanegong, mme ka ntlha ya go dila le go tlhoka ga gagwe, a mo adimela gonne a ne a sa kgone. O ne a supa maikarabelo le lerato la botsadi jalo mo ngwaneng go fitlha a bo a abula.
- Mmoki e ne e le gopane wa moikapari, mme le fa go ne go ntse jalo, o ne a mo tsenya sekolo. O mo rutile jaana a tshwaraganyetsa mo letsogong, a itshoketse go tsamaya a se na ditlhako boemong jwa gore a busiwe kwa sekolong.
- Mmoki o ne a kgotlelela ngwana wa gagwe fa a ntse a tsena mo mephatong e e farologaneng, ka a itse gore le fa ena a sa rutega o tlaa ipela ka ena gonne a fitlhile fa ena a sa kgonang go fitlha gona.
- Jaanong, ngwana morago ga go mo ruta, o bua sekgowa nae, mme a lebale fa e le Motswana.
- Mmoki o bolelela ngwana gore matsogo a gagwe a a tsofetseng, e bile a tsutsubane, ke ona a a mo godisitseng, mme a mo dira se a leng sona gompiano.
- O gakolola ngwana fa a lebetse gore rraagwe o ile badimong ka ntlha ya fa a ne a lwala, mme a bolawa ke serame se se neng sa mo tsena fa a ne a leka go mo tlamela gore a nne le isago e e phatsimang mo nakong e e tlang.
- Morago ga tsoitlhe tse, ga se sepe mo go ena, gonne a sa mo tlhokomele, bogolosegolo ka a setse a tsofetse.
- Mmoki o kaya fa a utlwile botlhoko jwa ntho, mme o kopa ngwana go mo reetsa gammogo le go mo kgotsofatsa.
- Mmoki o lopa ngwana go tlogela go taboga fa morago ga dithoto tsa lefatshe gonne e le dilo tse di felang.

[10]**POTSO 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****SEETEBOSIGO – LD Raditladi**

- 2.1 Le bua ka kgwedi ya Seetebosigo/botsididi/serame.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 2.2 Mmoki o tsibosa motho gore o tlaa gatsela gonne serame se letse se ole bosigo. (2)
- 2.3 Tshwantshiso – gore mmuisi a tlhaloganye bonolo ka go tshwantshanya dilo tse pedi go utlwatsa bogale jwa serame sa mariga le go tlhalosa gore ga go na motho yo o kgakgafalelang serame. (2)
- 2.4 Ke kgwedi e e tsididi/seramen se ditshedi le batho ba se tshabelang tlhareng sa mmitlwa/Fa o eta go le bosigo mo kgweding e, o adimiwa mpa e seng kobo. (2)

- 2.5 Mmoki o senola maikutlo a kutlobotlhoko gonne a sa rate kgwedi ya Seetebosigo ka e tlisa serame.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
[10]

POTSO 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

GO NWELA GA MENDI – MS Kitchen

- 3.1 Tlogelo – '... tau tse ditona' boemong jwa ditau. E oketsa lebelo la mola le bonako jwa moribo le morethetho mo lebokong ka go tlogela tlhogo 'di' mo leineng ditau. (2)
- 3.2 Mothofatso - go naya metsi maikutlo a setho go utlwatsa bosetlhogo/bodiphatsa jwa one. Jaaka fa go twe metsi ga a na pelotlhomogi e tswa metsi a ka se tlhomogele motho pelo. Metsi ga a na maikutlo a setho. (2)
- 3.3 Mmoki o tlhagisa maikutlo a kutlobotlhoko gonne banna ba ba neng ba bololetse ntsweng ba ne ba tlhokafala botlhe gonne sekepe sa bona sa Mendi se ne sa nwela ka bona/thoriso ya go akgolela bopelokgale le bogatlhamelamasisi jwa bona. (2)
- 3.4 O ne a tlaa itshola/O ne a tlaa lemoga go setse go senyegile/Nako e setse e fetile.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 3.5 Go dibela lefatshe la gaeno/Go swela se e leng sa gago./Go lela o tsamaya o ikgomotsa.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
[10]

POTSO 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

A KE BONA BONGWETSI? – GK Setou

- 4.1 Tshotlego ya dingwetsi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 4.2 Kutlobotlhoko ka ntlha ya tshwaromakgwakgwa ya dingwetsi ke bommatsale le bagatsaabona. (2)
- 4.3 Mothofatso - go naya ditlhare maikutlo a setho ka go atlarela dikgang tse di se nang boammaruri. (2)
- 4.4 Tlhatlagano ya popego - go gatelela bokao jwa go supa fa phoso e le ya ngwetsi. (2)
- 4.5 Go le gantsi re bipa mpa ka mabele ka go buelela balosika la rona, mme re gatelela ba re sa amaneng le bona ka losika le go sa lebelele gore ke mang yo o phoso.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
[10]

LE

POTSO 5: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**DIKELEDI TSA DIKHUTSANA – CLS Thobega**

- 5.1 Tshotlo ya dikhutsana/Boikuelo jwa gore dikhutsana di tlhokomelwe. (2)
- 5.2 Mmoki o utlwile botlhoko - bana ba tlhoka tlhokomelo gonne ba latlhegetswe ke batsadi. (2)
- 5.3 Phefofatso - Go dirisitswe mafoko a a eletsegang jaaka fa go twe rralapa o robetse boroko boemong jwa go dirisa mantswe a a tlabang jaaka fa go ka twe o sule gonne ntšwa e le yona e e swang e seng motho. (2)
- 5.4 Fa motho e le khutsana ga a itire gonne e se thato ya gagwe gore a bo a le mo maemong ao. (2)
- 5.5 Neeletsano - go tsweletsa kakanyo e e mo moleng o o latelang go supa fa dikhutsana di tlhoka legae. (2)

[10]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PADI**POTSO 6: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tiro ya motlhatlhojwa.

LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- Gokatweng ga a ka a lemolola mpa, mme o ne a tsaya tshwetso e e maleba ka go boloka le go sireletsa morwae e bong Motswagauteng go sa kgathalesege matshosetsi a a neng a lebagane nao.
- Ngwana ke mpho e e tswang go Ramasedi, e bile o na le tshwanelo ya go tshela jaaka mongwe le mongwe go sa kgathalesege gore o tshotswe ka fa tlase ga maemo a a ntseng jang.
- Tshwetso e Gokatweng a e tsereng ya go boloka le go sireletsa morwae e maleba go sa belatse sepe.
- Gokatweng o ne a betelelwa ke mongwagwe e bong *Jankie*, fela o bolokile le go sireletsa botshelo jwa morwae ka go se lemolole, mme a bona go le botoka go romela morwae kwa go mmaagwe kwa Motsitlane.
- Go ne go le matshwanedi gore a ka bo a ne a lemolola ka e ne e le moila mo nakong eo go tshola ngwana le mosweu, e bile gape a ne a ka thuba lelapa la mongwagwe kgotsa go bolaya mogatsa *Jankie* ka pelo ka a ne a na le bolwetse jwa pelo fela, ga a ka a dira jalo.
- Ngwana ga a tshwanelwa go se newe tetla ya go tshela ka ntlha ya diphoso tse di dirilweng ke batsadi ba bona jaaka fa Gokatweng a ne a ratana le mongwagwe mo sephiring, mme e re morago a itumelele magegeb a a a newang. Se, ke phoso ya batsadi, mme ga e amane gope le ngwana yo a iseng a tsholwe ka ntlha ya botlhaswa jo bo dirilweng ke batsadi.
- Motswagauteng le fa a ne a rakana le dikgwetlho di le dintsi mo botshelong, fela ka ntlha ya thotloetso ya ga nkokoagwe e bong mosadimogolo ljelele o ne a tla matshwenyego a otlhe. O ne a ikamogela, mme jaaka nkokoagwe a mo rutila, a ikamogela le go rata motho yo a mmonang. Ka jalo ga go thona epe mo go tsheleng ga gagwe.
- O ne a rakana le Sepoko, mme a mo rotloetsa go tsena sekolo sa bosigo ntswa e ne e le ngwana wa mmila, mme se sa mo ungwela maungo.
- O ne a iphitlhela a direla mosadimogolo yo nkokwaagwe a neng a mo direla yo ka thuso ya gagwe a kgonneng go mo romela kwa sekolong sa Basweu ka ntlha ya fa mosadimogolo a ne a mo direla dingwaga di le dintsi ka boineelo le botshepegi.
- Kwa bokhutlong jwa padi, *Janie* e bong rrangwanaagwe, o ne a tsaya maikarabelo a go thusana le MmaSepanapodi mo go tswelatseng dithuto tsa gagwe ka e le ngwana wa ga mogolowe.
- Tshwetso e Gokatweng a e tsereng ya go se lemolole e mo tswetse mosola gonne o ne a ka bo a rwele sebe sa go bolaya madi a a se nang molato, mme a se ka a dira jalo, a romela ngwana kwa go mmaagwe, le fa e rile kwa morago ga loso lwa ga nkokoagwe, malomaagwe e leng Mosala a mo koba mo lapeng. Le fa botshelo bo ne ba mmontsha magokonyane fela tsotlhe di ne tsa apara tshiamo ka se se sa feleng se a bo se tlhola.
- Ka jalo go lemolola ga go matshwanedi gonne botshelo bo tlhodilwe ke Ramasedi e bile e le ena fela yo o tshwanetseng go bo tsaya, mme mongwe le mongwe a na le tshwanelo ya go tshela go sa kgathalesege gore maemo a eme jang.

[25]

POTSO 7: LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea

- 7.1 *Kobbie Swanepoel.* (2)
- 7.2 O ne a le motshwaana ka mmala.
Matlho a le matala.
Moriri e kete moetse wa pitse/meriri e le boditse.
Ditsebe di phaphaletse.
(Di le THARO fela) (3)
- 7.3 Ee- Mosala jaaka malomaagwe Motswagauteng a ka bo a ne a mo sireleditse ka ntlha ya tshobotsi ya gagwe e seng go thusa setšhaba go mo sotla le go mo koba mo lelapeng. (2)
- 7.4 Letlhoo/Tenego - Malomaagwe o mo leretse matlhotlhapelo le masetlapelo mo botshelong fela ka ntlha ya tshobotsi ya gagwe. (2)
- 7.5 Keetane e Gokatweng a e rwesitseng Motswagauteng kwa ga Mokwepa e thusitse go golaganya bopaki jo mmaagwe a setseng a neelane ka bona/ jaaka Mokwepa a ne a mo thopetse kwa ga gagwe gammogo le lepodisi le a le boneng kwa polaseng le le direlang Mokwepa. (2)
- 7.6 Nnyaya- Fa o rata mokapelo wa gago, ga o ka ke wa mo dirisa mo ditirong tsa go gapa ka dikgoka, dipolao le go rekisa dithwe tsa batho. (2)
- 7.7 O lerato – o ne a amogela Motswagauteng go sa kgathalesege tshobotsi ya gagwe.
Maikarabelo – o ne a thusa le go tlamela Motswagauteng ka e ne e le ngwana wa morwadie.
Thotloetso – o ne a ruta Motswagauteng go ikamogela jaaka a le morwa.
(Di le PEDI fela) . (2)
- 7.8 Le ne le dirisana le disenyi, mme ka ntlha ya lebaka le, bogodu le dipolao ga di kitla di fela. (2)
- 7.9 *Kobbie* o ne a tlhokomela Motswagauteng ka nkokoagwe a ne a mo direla ka boineelo le botshepegi mo dingwageng tse dintsi. (2)
- 7.10 Mosala o itsentse bolwetse le bomadimabe ka go ya bokgwelwa kwa a neng a sa ithekegele le go boela gae batsadi botlhe ba gagwe ba setse ba samile le badimo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.11 Nnyaya- Ga go ope yo o tshwanetseng go fedisa botshelo ntle le mong wa jona e bong Ramasedi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 7.12 Se sa feleng se a bo se tihola/Tshotlego ya Motswagauteng mo diatleng tsa ga Mosala e mo tlhoisitse maloomaagwe le fa a ntse a tlhokafetse.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 8: POTSO YA TLHAMO**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

- Motlalepule ga a ka a lemolola mpa, mme o ne a tsaya tshwetso e e maleba ka go boloka le go sireletsa morwae e bong Omphile go sa kgathalesege dikgwetlho tse a neng a lebane natso.
- Ngwana ke mpho e e tswang go RaMasedi, e bile o na le tshwanelo ya go tshela jaaka mongwe le mongwe go sa kgathalesege gore o tshotswe ka fa tlase ga maemo a a ntseng jang.
- Tshweetso e Motlalepule a e tsereng ya go boloka le go sireletsa morwae e maleba go sa belaetse sepe.
- Motlalepule o ne a betelelwa ke lekau la tedu tsa katse le le neng le rulagantswe ke Thandi, ka ntlha ya lefufa le go boulelwa ga gagwe gore sekgele se mo dule dinaleng gonne a ne a le montle go mo gaisa jaanong basetsana botlhe ba simolola go mo katoga.
- Go ne go le matshwanedi gore a ka bo a ne a lemolola ka a ne a sa rulaganyetsa lesea le, bogolosegolo gonne e ne e le gona a gorogang mo Gauteng go batla tiro, ka ntlha ya fa e le gopane wa moikapari. O ne a se na sepe sa go itlamela jaanong lesea lona o ne a tlaa le reng tota ka le ena a ne a ipalela.
- Le fa go ntse jalo, Motlalepule ga a ka a lemolola, o ne a boloka le go sireletsa lesea le ka go le naya botshelo, mme morago a le rulaganyetsa kwa legaeng la bana maikaelelo e le gore e tlaa re morago fa a setse a ikgona a ye go le tsaya go le naya kgodiso e e maleba.
- Ngwana ga a tshwanelwa go se newe tetla ya go tshela ka ntlha ya diphoso tse di dirilweng ke batsadi ba bona jaaka fa Motlalepule a ne a betelelwa le fa e ne e se ka go rata ga gagwe, mme e le ka ntlha ya lefufa le le apeetsweng le lejwe, mme lona la butswa fa lona le sala. Se, ke phoso ya batsadi, mme ga e amane ka gope le ngwana yo a iseng a tsholwe ka ntlha ya dikgwetlho tse batsadi ba rakaneng natso mo matshelong a bona.
- Le fa Omphile a tlile ka petelelo, fela mmaagwe o ne a mo isa kwa a itseng gore o tlaa bona tlhokomelo e a neng a tlaa retelelwa ke go mo naya yona.
- Ka go twe ngwana o godisiwa ke setšhaba, Omphile o ne a ithuelwa ke ngwana wa ga monnamogolo Ofentse go nna modisa wa dikgomo tsa ga rraagwe ka a setse a tsofetse, mme a tlhoka yo a ka mo romang. Monnamogolo ka a ne a rata thuto, o ne a mo tsenya sekolo, mme a tshwana le bana botlhe ntswa a ne a sa itse batsadi ba gagwe.
- O ne a dira tiro e e nametshang mo lekgotleng la Baitiredi ya Bokapi jwa Moseja, e maitlhommo magolo a yona e neng e le go tlhabolola le go etela baagi ba metseselegae jaaka ba bone go dirwa mo dinageng tse di ka kwa ntle. Tiro e ya gagwe e ne ya mo kopanya le mmaagwe yo a sa bolong go ratha ka pelo ka ntlha ya go batlana nae.

- Tshwetso e Motlalepule a e tsereng ya go se lemolole e mo tswetse mosola gonne o ne a ka bo a rwele sebe sa go bolaya madi a a se nang molato, mme a se ka a dira jalo, a neelana ka ngwana yo o neng a iponela batsadi ba ba neng ba mo naya lorato le mmaagwe a neng a se kitla a le mo naya, mme botshelo jwa tswelala pele.
- Ka jalo go lemolola ga go matshwanedi gonne botshelo bo tlhodilwe ke RaMasedi e bile e le ena fela yo o tshwanetseng go bo tsaya, mme mongwe le mongwe a na le tshwanelo ya go tshela go sa kgathalesege gore mabaka a eme jang.

[25]**POTSO 9: OMPHILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

- 9.1 Matlakala (1)
- 9.2 Omphile - e kaya leina le Modise a le teilweng ke mmaagwe, Motlalepule, go kaya gore Modimo o mo file ngwana wa mosimane.
Umphi - e kaya khutswafatso ya leina Omphile le a neng a le dirisa mo ditshwantshong tsa botaki.
Modise - e kaya leina le Modise a le filweng ke monnamogolo Ofentse go kaya gore o bone modisa yo o tlaa tlhokomelang leruo la gagwe.
(Di le PEDI fela.) (2)
- 9.3 O ne a le matsarapa.
O ne a katogile monyo
A tlhotsa ka leoto la molema.
A na le lebadi fa godimo ga leitlho la moja.
(Di le PEDI fela.) (2)
- 9.4 Motlalepule o bolailwe ke go rata lenyalo go gaisa morwae, a ka bo a boleletse RraMosidi gore o na le ngwana yo a mmoneng ka ntlha ya go betelelwa boemong jwa go mo loba ka e ne e se phoso ya gagwe. (2)
- 9.5 O ne a fatlhilwe ke lerato - O ne a sa lemoge gore mogatse o mo motlhaleng wa go batlana le morwae yo a sa mmolelelang ka ga ena.
O ne a se kelotlhoko - O paletswe ke go lemoga gore mogatse go na le ngwana yo a mmatlang fa ba ne ba ile go ithuela ngwana. (4)
- 9.6 Go swa ka lehunelo ga ga Motlalepule go dirile gore a feleletse a koafetse go se letsatsi le a sa selweng a ole, mme a feleletsa a ragile kgamelo. (2)
- 9.7 Letlhoo le RraModise a neng a ila morwae ka lona le dirile gore e nne monna yo o popota yo o neng a ikagela lelapa la gagwe. (2)
- 9.8 Go nametshega pelo/Go bona boikhutso ka mmatlasagagwe a se bone. (2)
- 9.9 Ke ne ke tlaa mo eletsa go se neelane ka ngwana, mme a sotlege nae gonne bana ba ikgolela fela.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.10 Ke ne ke tlaa amogela ka e le ene a itseng se se mo jang, mme nna ke tswelala ka botshelo jwa me/Ke ne ke tlaa nna le ena fa fatshe jaaka rre, mme re buisane ka ga kgang e gammogo le tharabololo ya yona
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseg di sekasekwe.) (2)

- 9.11 Ee - Kgosi Badirele o ne a rata thuto, mme ntle le thuto ga go bokamoso bope/ Thuto ke senotlolo sa botshelo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 9.12 Botshelo bo a tswelela, e bile e nne jo bo phatsimang o ntse o se na batsadi.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]**POTSO 10: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tlhamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

MASEGO – G Mokae

- Masego ga a ka a lemolola mpa, mme o ne a tsaya tshwetso e e maleba ka go boloka le go godisa morwae e bong Sello go sa kgathalesege dikgwetlho tse a neng a lebane natso.
- Ngwana ke mpho e e tswang go RaMasedi, e bile o na le tshwanelo ya go tshela jaaka mongwe le mongwe go sa kgathalesege gore o tshotswe ka fa tlase ga maemo a a ntseng jang.
- Tshweetso e Masego a e tsereng ya go boloka le go godisa morwae e maleba go sa belaetse sepe.
- Masego o ne a betelelwa ke Ntsime fa ba ne ba tswa kgaisanong ya sekolo ya mmimo ka ntlha ya go itshiela phetelela.
- Go ne go le matshwanedi gore a ka bo a ne a lemolola ka e bile le mogokgo a ne a kaya gore fa a ka bo a boletse dikgwedi di ise di tlhatlagane, ba ka bo ba mmatletse thuso ka ntlha ya fa a ne a beteletswe.
- Ngwana ga a tshwanela go se newe tetla ya go tshela ka ntlha ya diphoso tse di dirilweng ke batsadi ba bona jaaka fa Masego a ne a betelelwa ka ntlha ya go nwa bojalwa ntswa e se monwi, mme e le ka ntlha ya go kgotsofatsa tsala gore e tle e mo thuse ka tse a di tlhokang ka a ne a tlhoka. Se, ke phoso ya batsadi, mme ga e amane gope le ngwana yo a iseng a tsholwe ka ntlha ya botlhaswa jo bo dirilweng ke batsadi.
- Le fa Sello a ne a se na rraagwe, Masego o ne a diragatsa kopo ya ga rraagwe e bong Motsepe ya gore a rute morwae gore kamoso a tsoge a mo gaisa fela jaaka le ena a ne a gaisa rraagwe. O ne gape a dira jaana gonne a batla gore morwae a gate fa a ka bong a gatile gona, mme a retelelwa ka ntlha ya gore e re go ilwe dikgaisanong tsa mmimo ena a itshiele.
- Le fa Sello a ne a gotsitse rraagwemogolo e bong Motsepe gammogo le rraagwe yo e seng wa madi e bong *Vuzi Mngoma* ka go ikamanya le dipolotiki, Masego o ne a mo lemosa ditlamorago tsa se, mme a mo rotloetsa go tsena sekolo.
- Sello o ne a tsaya kgakololo ya ga mmaagwe a ikgaoganya le dipolotiki, mme Masego ka thuso ya bomongwagwe ya go mo tlogelela madi a go ruta ngwana fa ba boela kwa Moseja, a kgona go mo tsenya sekolo go fitlha a ithutela go nna ngaka.
- Masego a ka bo a lemolutse ngaka, mme e seng ngaka fela, mongwe yo o neng a okame Lefapha la dipatlisiso la dithwe tse di ntshitsweng mo balwetseng go bona gore ba tshwerwe ke eng.

- Sello o diragaditse seane se se reng kgakakgolo ga ke na mebala, mebala e dikgakaneng. E ne ya nna montsho wa ntlha go gapa sekgele sa *Nobel* sa kalafi.
- O reketse mmaagwe karata ya sefofane go ya Lontone go ya go etela mmaagwe Sello wa bobedi *Cathy Lazar* le gore ba tlhakanela katlego ya gagwe boobabedi.
- Tshwetso e Masego a e tsereng ya go se lemolole e mo tswetse mosola gonne o ne a ka bo a rwele sebe sa go bolaya madi a a se nang molato, mme a se ka a dira jalo, a godisa ngwana wa gagwe le fa go ne go le bokete.
- Ka jalo go lemolola ga go matshwanedi gonne botshelo bo tlhodilwe ke RaMasedi e bile e le ena fela yo o tshwanetseng go bo tsaya, mme mongwe le mongwe a na le tshwanelo ya go tshela go sa kgathalesege gore mabaka a eme jang. [25]

POTSO 11: *MASEGO* – G Mokae

- 11.1 Goabaone le Kgabo Motsepe. (2)
- 11.2 Boitumelo jwa motsadi jaaka fa morwae a fitlheetse ditoro tsa gagwe, e bile e le bokamoso jo bo gaisang jo motsadi mongwe le mongwe a bo eleletsang ngwana wa gagwe. (2)
- 11.3 Sello o ne a na le ditebogo - mo go atlegeng ga gagwe o gopola botlhe ba ba nnileng le seabe mo dithutong tsa gagwe/ba ba neng ba mo eme nokeng. (2)
- 11.4 O ne a le mosetlhana.
A na le ditshegisabaeng tsa marata-go-lejwa.
Mmele o o agegileng sentle.
Mmele o mosesane.
(Di le THARO fela) (3)
- 11.5 Ba ga *Lazar* ba thusitse mo go atlegeng ga ga Sello, ka ba ne ba tlogelela Masego madi a go tswetsa dithuto tsa gagwe, fa ba ne ba boela kwa Moseja. (2)
- 11.6 O thusitse Masego mo go tseyeng maikarabelo a go netefatsa gore morwae a tsene sekolo le go nna le isago e ntle/Maikarabelo a go godisa ngwana wa gagwe (2)
- 11.7 Ee - Masego ga a ka atlhola a ima gape ka a ne a tshabela basimane tlhareng sa mmitlwa.
Nnyaya - Go teketa ngwana fa a dirile phoso ga go a siama, ntwakgolo ke ya molomo. (2)
- 11.8 Kgakakgolo ga ke na mebala, mebala e dikgakaneng/Go nna le kgotlelelo mo dikgwetlhong tse o rakanang natso, go tsala katlego. (2)
- 11.9 Ke ne ke tlaa bontsha *Sannah* gore o tshwanetse go amogela gore re le batho ga re tshwane, mme ga go matshwanedi go fufegela batho ba bangwe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 11.10 Ke ne ke tlaa mo itshwarela gonne ke se kitla ke dirolola se se diragetseng, mme ka tswelela ka botshelo/Ke ne ke se kitla ke mo atlhola, mme ka mo tlogelela RaMasedi ka e le ena moatlhodi wa ditiro tsa rona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

- 11.11 Ee- Gonne a ne a ba ja ditshenko ka e le a ga rraabo/Go sego letsogo le le fang gonne le tlaa amogela, Masego o ne a bona thuso go tswa go ba ga *Lazar*, mme a kgona go ruta Sello ka a ne a abela bana ba ga *Vuzi Mngoma* madi a ga rraabona.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseg di elwe tlhoko.) (2)
- 11.12 Go lwela ditshwanelo tsa gago/Mosekaphofu ya gaabo ga a tshabe go swa lentswe.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

KGOTSA

DITLHANGWA TSA SETSO

Kilano ya boPekwa le boKgogo – *SJ Malao* Mogaka Sol Plaatje – *PC Mooa*

- Mo naaneng e, mokwadi o dirisitse diane go tlisa molaetsa o o rileng.
- Ka kopano e le maatla Ntsu o ne a bua ka maikaelelo a go kopanya dinonyane tsotlhe.
- O ne a gatelela maikaelelo a ka go dirisa seane sa 'Kgetsi ya tsie e kgonwa ka go tshwaraganelwa.' Ntsu e le Modulasetilo fa Tlhame e ne e le mokwaledi.
- Mo lebokong la ga *Sol Plaatje* go bontsha sentle fa tiro e tshwaraganelwa fa a bua ka *South African Native Council* e e ne e gogwa kwa pele ke boLangalibalele Dube, mme *Sol Plaatje* e le mokwaledi a ja pampiri ka pene.
- BoKgogwana ba ne ba itsa go tlhaetswa matlho ke boPekwa fela jalo le *Sol Plaatje* e ne e le Sekakatlalela botho le Setho a ila go tlhaetswa matlho.
- Mokoko fa o tlhagisa mathata a a itemogelwang ke dikgogo o ne wa re 'Ngwana yo o sa le leng o swela tharing.' Seno se kaya gore motho o tshwanetse go bua ka mathata a gagwe a se a tshware mo go ena.
- *Sol Plaatje* o kaiwa jaaka Modibela botho le segaabo, puo a e antse letseleng. Se se bontsha gore o ne a ikemelela a sa tshabe go bua, mme o lwetse segaabo go lekangwa le dipuo dingwe tsa Bantsho.
- BoKgogo ba kopa boPekwa ba tlogele sejo sa bona sa metlha kgotsa sa tlhago e bong boKgogwana, mme ba batle sengwe go na le go ja boKgogwana.
- BoPekwa ba botsa gore bona ba tlaa tshela ka eng?
- BoKgogwana ba utlwa botlhoko gore boPekwa ba ba ja ntswa e le ba madi, ba itebatsa seane se se reng seboba re bata sa mokwatla sa mpa re a mpampetsa, botoka ba je magotlo le mabele
- *Sol Plaatje* le ena o netefatsa puo e ka go dibela puo le setso sa gaabo.
- BoPekwa ba itaya letsogo fa godimo ga le lengwe go bontsha fa ba se kitla ba khutlisa se, ba kaya fa ba tlaa bolawa ke tlala gonne magotlo a tsamaya bosigo.
- Magakabe le Magodi ba tlhagisa fa boPekwa ba patikwa, mme ba tshwanetse go tlogelwa gore ba tshela ka boKgogwana.
- Katlholo ya kopano ya nna gore BoPekwa ba se tlhole ba ja boKgogwana, mme ba tshela ka mabele le dijalo.
- BoKgogwana ba senya ka go adima thipa mo go boPekwa, mme ba e timetsa.

- Le gompiano wa gompiano boKgogwana ba sa fatafata go batlana le thipa ya BoPekwa.
- BoPekwa ba lwele gore le gompiano ba bo ba tswelotse go ja boKgogwana go bontsha gore mosekaphofu ya gaabo ga a tshabe go swa lentswe.
- Mogaka *Sol Plaatje* ena ke mosekaphofu ya gaabo gonne sa gaabo setšhaba o se dibetse a menne phatla bokwading.

[25]**POTSO 13**

- 13.1 O ne a ntsha Legotlo mo baking a dira gore Katse e le bone. (2)
- 13.2 Go ja magotlo. (1)
- 13.3 Phokojwe ga e ke e latlha moseselo e le wa yona/Phiri e sola bowa mokgwa ga e o latlhe/Motho ga a ke a latlha mekgwa e le ya gagwe. (2)
- 13.4 Go dira gore Katse e tshale jaaka batho. (2)
- 13.5 Ke ne ke tlaa mo omanya/Ke ne ke ka lwa le ena/Ke ne ke ka mo koba mo ntlong ya me.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.6 Go makgapilakgapila/Motsetse o ja ka letsogo/Mpuru o faretswe. (2)
- 13.7 Kgomo ya mafisa o e gama o gadimile. (2)
- 13.8 Nka ithuta go amogela dilo tse ke sa kgoneng go di dirolola.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 13.9 Segologolo/Thoriso - le boka kgosi Molefi Pilane. (2)
- 13.10 E batle morafe wa yona o o phatlaletseng le lefatshe. (2)
- 13.11 Morafe o a nyelela. (2)
- 13.12 Basadi le bana ba atametse go tsofala. (2)
- 13.13 Kgosi thothobolo e olela matlakala - Kgosi ke yona e rwalang mathata a morafe wa yona. (2)

[25]**PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TERAMA**POTSO 14: POTSO YA TLHAMO**

ELA TLHOKO: Mo tthamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

BATHO GA BA TSHWANE – SS MOKUA

- Morero wa teramakhutshwe, Batho ga ba tshwane, o agegile go ya ka moo ditiragalo tsa teramakhutshwe e, di o senolang ka teng.
- Kwa tshimologong, Moremi o dira tiro e e sa tlwaelegang ya go thusa Nnaniki go tlhatswa diaparo le go di anega. Selo se se ntseng jaana ga se a tlwaelwa go dirwa ke banna ka bontsi ka ba tsaya gore go tlaa twe basadi ba ba ipaakanyeditse. Tiro e e dirwang ke Moremi mo lelapeng lwa gagwe e senola morero sentle wa gore batho ga ba tshwane e le ruri.
- Tiragalo e nngwe e e senolang fa batho ba sa tshwane ke fa Moremi e le ene a bolelelang Nnaniki gore ba tshwanetse go batlela mosadimogolo mothusi, mme e sa dirwe ke Nnaniki. Moremi ke ene a tsayang matsapa otlhe le go nna moeteledipele wa go batla mothusi. Se se senola morero wa gore tota batho ga ba tshwane.
- Moremi o kaela Nnaniki gore ba tshwanetse go batla motho yo o tswang kgakala, mme Nnaniki o kaya gore motho yo o jalo a ka ba udubatsa ka go ba utswetsa. Moremi o mo tlhalosetsa fa batho ba sa tshwane gonne ka nako nngwe o ka nna le motho yo o tshepagalang le fa a tswa kgakala. Ntlha e, e gatelela morero wa gore batho ga ba tshwane e le ruri.
- Fa mothusi wa ga mmaagwe Moremi, *Nomalanga*, a goroga le *Nobutlhe*, Moremi ke ene a mo amogelang le go mo kaela gore a phuthologe, o mo gae. Tiro e ka gale e tshwanetse e ka bo e dirwa ke Nnaniki. Se se senola morero wa gore Moremi ga a tshwane le banna ba bangwe.
- *Nobutlhe* o ne a na le pelaelo ya gore Moremi o tlaa ratana le *Nomalanga* fa a ya go mo direla, mme Moremi ga a ka a dira jalo go senola morero wa gore ga a tshwane le banna ba bangwe ba ba feleletsang ba ratana le bathusi ba bona.
- *Nomalanga* o feta a phutha mmaagwe Moremi go feta ngwana wa ga mmangwanaagwe Moremi go tlhagisa morero wa gore batho ga ba tshwane tota.
- Fa Moremi le Nnaniki ba kopa *Nomalanga* go ya malatsing a boikhutso, o a gana, mme o ba kaela gore o tlaa ya ka kgwedi ya Sedimonthole. Se se supa fa *Nomalanga* a sa tshwane le bathusi ba bangwe.
- *Nomalanga* o boa kwa malatsing a boikhutso, mme o fitlhela MmaMoremi a tlhokafetse. Moremi o mmolelela fa a setse a mmatletse tiro kwa go mooki Matlhare. *Nomalanga* o gana tiro eo a kaya fa baoki ba sa tshware bathusi sentle. Ntlha e, e senola morero wa gore *Nomalanga* ga a tshwane le bathusi ba bangwe, o bua nnete.
- O tsamaya le Moremi a feta a bua puophaa fa pele ga mooki Matlhare gore a ka se kgone go mo direla ka gore bathusi ba ba direlang baoki ba bua ba sa kgale mathe ganong ka tsholo e e seng monate ya baoki. Se se tlhagisa morero wa gore *Nomalanga* ga a tshwane le batho ba bangwe.

[25]

POTSO 15: MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS Mokua

- 15.1 Matlhodi. (1)
- 15.2 Ba ne ba itse gore go le gantsi basetsana ba itomeletsa nyalo ka go ratana le batho ba nyetse, mme ka ntlha ya kgotlelelo basadi ba se tlogele banna ba bona.
Ba ne ba bua ka maitemogelo a senna jaaka ba ne ba itse gore Ntope o okwa ke madi a ga Nkefi, mme ga a mo rate.
Ba ne ba itse gore Nkefi o tlaa gopola tsatsi le a ganneng nyalo ka lona jaaka go tlhagelela mo teramakhutshweng e.
(Di le PEDI fela) (2)
- 15.3 Mafenya ke motho yo o amogelang dilo jaaka fa di tla - O lemogile gore Nkefi ga a mo rate ka jalo a ipatlela mongwe yo o tlaa mo ratang.
Ga a na nnete – Ga a bolelela mogatse nnete ka ga kgang e mosadi a e utlwileng e buiwa mo tekising ka ga Nkefi. (4)
- 15.4 Fa Ntope a sena go bona kotsi ya sejanaga, Nkefi o nna kwa bookelong go gaisa le mosadi wa ga Ntope jaaka e kete ke ena mosadi wa ga Ntope. (2)
- 15.5 Go nna matlhomantsi ga ga Ntope - Go mo lebatsa maikarabelo le go itharabologelwa gore ke rre wa lelapa. (2)
- 15.6 Nnyaya - go nwa bojalwa ga go rarabolole mathata, ka ntlha ya gore ga go na motho yo o se nang mathata, e bile fa o se na go thapogelwa, a boela gape.
Ee - gonne motho yoo o a bo a itlhobogile e bile a ineetse mo mathateng, mme a ipoleletse gore ga go na tharabololo ya mathata a a leng mo go ona, ka jalo o bona bojalwa e le tharabololo.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)
- 15.7 Bobedi jwa bona bo lebala gore Ntope ke monna wa lelapa, mme ka jalo o ithubela motse ka ntlha ya go ratana le Nkefi. (2)
- 15.8 Ke ne ke tlaa gakolola Nkefi go ipatlela monna yo o ka mo nyalang, mme a tswa mo banneng ba batho. (2)
- 15.9 Nnyaya - tota ga go sepe se Mafenya a neng a tshwanetse go se fitlhela mogatse ka a ratile Nkefi pele a mo nyala/Ga go a tshwanela go nna le diphiri mo lenyalong gonne go tliile go nna le mathata fa mosadi a ka fitlhelela nnete tsatsi lengwe. (2)
- 15.10 Ga go a siama - dinotlolo di raya gore Ntope a iketle kwa ga Nkefi le go lebala gore o na le lelapa. (2)
- 15.11 Ee – Gonne Dikobe ke motho wa dikgakololo tse di edileng, tse di agang. (2)
- 15.12 Dikobe ke motho yo o nang le nnete.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse di nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

POTSO 16: POTSO YA TLHAMO

ELA TLHOKO: Mo tlamong ya motlhatlhojwa go tshwanetse ga akarediwa dintlha tse di fa tlase. Go tlaa dirisiwa ruboriki ya maduo a a kana ka 25 go tshwaya tlhamo ya motlhatlhojwa.

GA SE LORATO – MJ Magasa

- Morero wa terama Ga se Lorato o agegile go ya ka moo ditiragalo tsa terama e, di o senolang ka teng.
- Ditiragalo tsa terama e di tthagisa morero o o tlhagelelang mo go yona gore ga se lerato, mme ke go ipapalela mo go Motsamai yo o neng a ithaya a re o a ratwa.
- Kwa tshimologong, Motsamai o ratana le *Angeline* a ntse a itse gore o na le mosadi le bana, ka a ne a boleetse Lenkapere le Gosekwang gore o tlaa itisa a ntse a gadimile, ga a na go mo inaya go le kalo.
- Se se supa fa go se na lerato mo go Motsamai, mme e le go tswela *Angeline* pelo fela.
- *Angeline* o tswelela go ratana le Motsamai a ntse a lemoga gore tse Motsamai a di mmolelelang tsa gore ga a na lelapa, ke maaka.
- O dira jaana a itse se a se batlang mo go Motsamai e leng go isiwa dihoteleng, go agelwa ntlo ya R60, 000 le go e tsenya fenitšhara.
- Morago ga go bona dilo tse a neng a di batla mo go Motsamai, *Angeline* o a mo koba, go senola morero wa gore tota o ne a se na lerato mo go Motsamai.
- Fa a se na go kobiwa ke *Angeline*, Motsamai o kopana le *Suzan*, mme le ene o mmaya bobo mo matlhong gore ga a na lelapa.
- Motsamai le *Suzan* ba tswelela mmogo ka maitlhommo a gore ba a ratana. *Suzan* o kopa Motsamai gore ba rekise merogo, ba reke bene le go aga lebenkele, mme tsotlhe tse Motsamai o a di dira.
- Morago ga dingwaganyana ba ntse ba nna mmogo, *Suzan* o koba Motsamai go senola morero wa gore se a neng a aketsa Motsamai ka sona a re ke lerato, e ne e se lona.
- Go tloga kwa go kobiweng kwa ga *Suzan*, Motsamai o aketsa *Gladys* gore o ya go tlhala mosadi yo a neng a mo nyetse ka ntlha ya go iphetlha, mme ba tswelela ka maitlhommo a gore ba a ratana.
- Motsamai o rekela *Gladys* tshupanako, o mo epela metsi, o mo tlhabololela ntlo le go mo rekela *Corolla 16V*.
- Kwa bofelong, Kefentse monna wa ga *Gladys*, o a goroga, mme o feta a koba Motsamai mo ntlong. Se se senola gore lerato le *Gladys* a neng a re ke lerato mo go Motsamai, e ne e se lerato, mme e ne e le go mo dirisa fela gore a bone se a neng a se batla. Ga a ise a ke a bolelele Motsamai gore o ne a na le monna, mme monna yoo o ngadile mo ntlong.

[25]

POTSO 17: GA SE LORATO – MJ Magasa

- 17.1 Mantsho. (1)
- 17.2 Go tlhoka maikarabelo le go inyatsisa ka mosadi le bana. (2)
- 17.3 O makgakga - O bua le rraagwe a sa mo tlotle.
O lenyatso - Ga a bone rraagwe ka sepe fa pele ga moagisani le modirammogo nae.
O boikgantsho - O ikgantshetsa rraagwe boemong jwa go mo thusa.
(Di le PEDI fela.) (4)
- 17.4 Bonolo jwa ga Gadifele bo dira gore Motsamai a etegele/a tswelole go keta basetsana diketo, ka go se dikgato tse di masisi tse a di tsayang tebang le maitsholo a gagwe. (2)
- 17.5 Monna wa ga *Gladys* e bong Kefentse o boela gae morago ga gore Motsamai a mo tlhabololele ntlo gammogo le go mo epela metsi. (2)
- 17.6 Ee - o feditse madi le dinyatsi tsa gagwe tse di farologaneng gammogo le madi a phenšene a a duetseng dikoloi tsa tiro tse a di sentse ka go dira ditiro tsa dinyatsi tsa gagwe/Motsamai dilo o di itirile, o paletswe ke go ithuta ka diphoso tsa gagwe, ga go na motho yo o ka dirang phoso e le nngwe goyagoile. (2)
- 17.7 Nnyaya - go nna matlhomantsi ga gagwe ke go ithubela lelapa. (2)
- 17.8 Seabe sa ga *Angeline* ke go jela Motsamai madi gore a mo agele ntlo, mme morago a mo ntshe mo go yona ka baki. (2)
- 17.9 Ee - O na le dikgakololo tse di agang, mme le kwa bokhutlong fa ditlhale di feletse Motsamai morutsheng, o ntse a mo eme nokeng le fa a sa mo reetsa. (2)
- 17.10 Nnyaya - se a se dirang fa pele ga bana ke thuto mo go bona, ka ba tsoga ba dira jalo gonne ba ithaya ba re ke mokgwa o o siameng. (2)
- 17.11 Nnyaya - rotlhe re dira diphoso, ga e re motho a feletswe ke matlhale re bo re mo gopotsa kgotsa re mo raya re re re go boleletse/Ke tshwanelo go lela nae. (2)
- 17.12 Ke ithutile go se buse bosula ka bosula jaaka Lesego a ne a dira/Go itshwarela mongwe fa a ntiretse phoso.
(Dikarabo tsa batlhatlhojwa tse nepagetseng di elwe tlhoko.) (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE: 80